

Tutkimuksellinen lukeminen toimintaa ohjaavana taitona

**Johanna Hurtig, Merja Laitinen & Katriina Uljas-Rautio (toim.):
Ajattele itse! Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet.
PS-kustannus, Jyväskylä 2010. 186 s. ISBN 978-952-451-486-6**

Usein opiskelijat ajattelevat, että tutkimuksellista lukutaitoa tarvitaan vain tutkimuksen tekemisessä ja tutkimuksellinen lukeminen on vain tutkimusten lukemista. *Ajattele itse!*-kirjan kirjoittajien mukaan tutkimuksen lukutaitoa tarvitaan kuitenkin paitsi tutkimusta tehdessä ja kirjoittaessa myös arkisten lehtijuttujen ja niiden esittämien numeroiden tulkitsemiseen ja ymmärtämiseen. Kirjoittajien mukaan tutkimuksellinen lukutaito on ajattelemista ja ajatteleminen puolestaan on ilmiöiden lukutaitoa, jota tarvitaan niin vuorovaikutuksen havainnointiin kuin tilastojen lukemiseen ja tutkimustoimintaan.

Ajattele itse! -artikkelikokoelma antaa lukijalle välineitä harjoittaa ja kehittää ajattelemisen taitoa, kontekstin ja teorian hahmottamista sekä numeroiden, vuorovaikutuksen ja kuvien lukemista. Se johdattelee itsenäiseen tiedon tuottamiseen, uuden tiedon käsittelyyn ja omaksumiseen. Kirja antaa välineitä kehittää myös ehkä maailman vaikeinta asiaa: oman tekstin kirjoittamista.

Katriina Uljas-Raution artikkeli kuvaa oivallisesti sitä, että kirjoittaminen ei ole vain sanojen peräkkäin asettamista, referointia ja lainausta. Se ei ole pintatekstin lukemista ja tuottamista vaan ennen kaikkea

kirjallisuuden ja tutkimusten lukemista reflektoiden ja luetun sanallistamista omalla äänellä. Ajatteleminen tulee näkyväksi tavassa, jolla tekijä sitoo koko lukutaitonsa eli taidon käyttää taustakirjallisuutta aineiston hankintaan, analyysiin ja tulkintaan. Uljas-Raution mukaan sosiaalistuminen omaan alaan on pitkälti kielellistä. Se näkyy tekstissä merkitysten näkyväksi tekemisenä, johon tarvitaan käsitteitä. Tulkitsen kirjoittajan ajatuksen siten, että ammatillisen ja tieteellisen asiantuntijuuden kehittyminen näkyy tekstissä kahdella tavalla: pintatekstistä voi tunnistaa, millä ammatillisella tai tieteellisellä alalla kirjoittaja uurastaa, rivien välistä taas näkyy asiantuntijataito. Ensimmäisessä tapauksessa aiheeseen liittyvä kirjallisuuden lukeminen on jäänyt yhteen kertaan. Jälkimmäisessä tapauksessa olennaiseen kirjallisuuteen on paneuduttu useammin tutkimuskenteen eri vaiheissa, vaihtaan näkökulmia ja omaa positiota tekstiin.

Mari Mäkirannan artikkeli ”Kuvien lukeminen” toimii erinomaisena johdantona visuaalisen kulttuurin tutkimukseen. Kuvien lukeminen on Mäkirannan mukaan aina kamppailua erilaisten näkemisen, ymmärtämisen ja kokemisen tapojen välillä. Mäkiranta konkretisoi representaation käsitteen ja esittää,

millä tavoin ja millaisilla rajoituksilla representaatioita voidaan analysoida. Hän antaa myös välineitä arvioida itse tehtyä kuva-analyysia. Mäkirannan mukaan kuvista tehtyjen tulkintojen tulee olla perusteltavissa, ja kuvien analysoijan tulee avata tutkittavissa olevien kuvien kulttuurisia, taiteellisia, historiallisia ja yhteiskunnallisia kytköksiä. Analysoijan on ymmärrettävä kuvien tuotantomekanismit ja toimintamekanismit ja osattava lukea myös omaa asemaansa kuvien katsojana.

Markku Heiskanen pureutuu artikkelissaan numeroiden lukemiseen ja ymmärtämiseen. Numerotaidottomille Heiskasen artikkeli on kannustava. Numerotaidottomana minua ihastutti erityisesti se, että Heiskanen tunnistaa niin monenlaista numerolukutaitoa. Usein painotetaan matemaattista lukutapaa ja siihen kompastunut lukija jättää usein tilastot loppuelämäkseen lahjakkaammille. Heiskasta tulkiten jokaisesta voi kuitenkin harjaantua oivaltava numeronlukutaitaja. Heiskanen antaa Pertti Suhosen laatiman tarkistuslistan apuvälineeksi. Sen avulla voi harjoittaa omaa numerolukutaitoaan ja harjaantua erottamaan taitavan tilastotutkimuksen taitamattomasta.

Merja Laitinen pitää tutkimuksen kannalta tärkeänä, että teki-

jä hahmottaa käsitteet viitekehyyksensä, jota vasten hän voi ymmärtää tutkittua ja tulkittua. Teoreettinen ymmärrys tarjoaa Laitisen mukaan mahdollisuuden innovatiivisuuteen, luovuuteen ja tieteelliseen tietoon. Teoreettinen ymmärrys ja kontekstuaalinen hahmotuskyky eivät kuitenkaan tule tekijälle annettuina. Hänen on harjoitettava niitä tekemällä muistiinpanoja, lukemalla ja kirjoittamalla.

Johanna Hurtigin mukaan edellä kuvattu vaatii ”venyttelytaitoja”. Ajatteluaan harjaannuttavan ei pidä tyytyä ensimmäisiin vastauksiin, vaan hänen on venyteltävä Ullas-Raution sanoin ”tietoisena lukijana” kohti uusia teemoja ja ulottuvuuksia.

Kokonaisuutena *Ajattele itse!* on onnistunut. Tekstit tukevat toisiaan, ja lukijan ymmärrys kasvaa artikkeleiden myötä. Kirjoittajien tieteenfilosofinen lähtökohta erotella tutkimus ja tutkimuksellinen lukutaito numeroiden ja merkitysten tutkimiseen on kuitenkin vanhakantainen. Myös numeerisia ilmiöitä esitetään usein kuvioin, ja siten numeroiden luvun ja kuva-analyysin nivominen ajatuksellisesti yhteen olisi mielestäni osoittanut kirjoittajien venyttelytaitoa. Molemmat edellyttävät lukutaitoa, jossa kysytään tuotanto-ohjeita, tutkijan tarkoitusta ja tiedon käyttötarkoitusta. Kahdella jälkimmäisellä asialla pyritään usein vaikuttamaan lukijan mielikuviiin ja käsityksiin. Molempia luetaan kulttuurin ohjeistamina mutta omia tulkintoja luoden.

Kirjan kantava viesti on, että ajattelemaan oppii ja ajattelun taitoa voi harjaannuttaa. Tämä edellyttää opiskelijalta jo opintojen alkuvaiheessa avointa, kriittistä ja rakentavaa suhtautumista toimintaympäristöönsä. Maailma on täynnä konteksteja, vuorovaikutustilanteita, numeroita, kuvia ja tekstejä, joita vasten voi harjaannuttaa ajattelemisen taitoaan ja asioiden välisten suhteiden hahmottamista. Ajatteluaan voi harjaannuttaa tekemällä muistiinpanoja omia näkökulmiaan ja tulkintojaan jatkuvasti haastaen.

Kokonaisuutena kirja on äärimmäisen rohkaiseva ja raikas luku-kokemus. Artikkeleissa käytetään tutkijan ja opettajan näkökulmasta tarkasteltuna kokemuksellista kieltä sekä tarjotaan johdattelevia kysymyksiä ja kysymyksiä apuvälineiksi oman ajattelun virittämiseen ja tutkimuksen tekemiseen tutkimusprosessin eri vaiheissa. Kirjoittajat ovat venytelleet taitavasti ottaessaan artikkeleihin mukaan käytännön esimerkkejä, jotka suuntaavat analyysin tekemistä. Tutkimusmenetelmäkirjoissa käytännön esimerkkejä on usein liian vähän.

Taitavasti tavallisen tutkimuksen lukijan rooliin samastuvat kirjoittajat antavat kuin varkain tarruttamapintoja tutkimukselliseen todellisuuteen. Kirjaa lukiessa ei synny tunne, että askeltaa itselleen vieraassa maassa. Kirja on ensimmäinen tutkimusopas, josta jää vaikutelma, että opinnot ja tutkimus muodostavat ajatuksellisen kokonaisuuden. Opiskelussa ei sittenkään ole kyse

kahden erillisen tavoitteen yhdistämisestä löyhästi eli opintopisteiden keräämisestä ja opinnäytteen tekemisestä. Ajatellen itse nämä tavoitteet nivoutuvat toisiinsa ja sosiaalis-tavat tavoitteena olevan ammatin tai tieteenalan hallintaan.

Ajattele itse! on perusta, josta opiskelijan on hyvä ponnistaa. Opetussuunnitelmassa harvoin korostetaan, että ajattelun ja lukutaidon työvälineitä pitäisi harjaantua käyttämään jo opintojen alusta asti eikä vasta opinnäytetyövaiheessa. Kirja ei ole kuitenkaan hedelmällinen vain aloitteleville tutkijoille vaan kaikille, jotka haluavat tehdä ammatillis-ta tai tieteellistä työtään ajatuksella taitaen ja tietoisesti. Suosittelem teosta tutkimusopintojen ensimmäiseksi oppikirjaksi niin ammattikorkeakouluihin kuin yliopistoihinkin sekä työvälineeksi kaikille tutkimus-opintoja opettaville ja opinnäytteitä ohjaaville opettajille.

Kirjoittajat toteavat, että ”tutkimustyössä on tärkeää muistaa, että riittävän hyvä on riittävästi”. Kuka kuitenkin määrittelee sen, mikä on riittävän hyvää? Opiskelijan oma kokemus riittävän hyvästä ei välttämättä riitä tieteellisellä tai ammatillisella kentällä edistymiseen. Riittävän hyvä on loppujen lopuksi määritelty muualla. Riittävän hyvän tunnistaminen vaatii omanlaistaan toimintakulttuurin lukutaitoa, josta olisi voinut kirjoittaa oman artikkelinsa.

Hanna Vilkeä